

هوشنگ جاوید، پژوهشگر موسیقی نواحی ایران، در گفت وگو با شهرآرا بیان کرد

جای خالی موسیقی مذهبی در دانشگاه

الهام ظریفیان
گفت‌وگوی ویژه
هوشنگ جاوید، هنرمند مشهور زاده ۱۳۳۸، در تهران و مشهد دوره خوانی و جوانی خود را طی کرده است و هرچند در رشته‌های هنری مانند نویسندگی و بازیگری تئاتر و فیلم‌برداری نیز فعالیت‌های مؤثری داشته است، بیشتر به عنوان پژوهشگر موسیقی نواحی ایران، به ویژه موسیقی بومی خراسان، می‌شناسندش. «نقش زن در موسیقی مناطق ایران»، «موسیقی آیینی قوم ترکمن: سیری بر جایگاه اهل بیت^ع»، «آشنایی با موسیقی نواحی ایران»، «موسیقی رمضان در ایران»، «آخرین خنیاگر» (شرح حال زندگی حاج قربان سلیمانی) و «مناقب خوانی» (موسیقی قدسی، مذهبی و آیینی ایران) از جمله کتاب‌هایی است که تاکنون به قلم وی منتشر شده است. سازمان یونسکو سال ۱۳۹۰ برای ثبت‌معموی موسیقی‌بخشی‌های شمال خراسان از او تقدیر کرد. درباره تحولات موسیقی عاشورایی و شرایط فعلی آن در جامعه با این هنرمند و پژوهشگر گفت‌وگویی داشته‌ایم که در ادامه می‌خوانید.

از طریق فضاهای مجازی با این نوع ریتم‌ها آشنایی ذهنی دارد، نوحه‌گران تلاش می‌کنند خودشان را با آن انطباق بدهند، با این استدلال که جوان خوشش آید، درحالی‌که بزرگ‌ترین صدمه به ذهنیت جوان می‌خورد، بدون اینکه دریابد. وقتی سرعت ریتم بالا می‌رود، انتشار هورمون آندورفین در بدن دچار نوسان می‌شود. بعد از مدتی خستگی جسمی بر این آدم‌ها غالب می‌شود. الان می‌بینیم که خیلی از جوان‌ها و میان‌سالان خستگی‌های ذهنی و عصبی دارند، برای اینکه بیشترین برخورد را با این موسیقی‌ها و ریتم‌های پرسرعت دارند. از این نظر هیچ‌کس تا حالا به ضررهای این موضوع فکر نکرده است. فقط تقلید می‌کنند و آسیب جدی به موسیقی نوحه‌گری ما زده‌اند.

- فقر می‌کنید کجای مسیر را اشتباه رفته‌اید که چنین شرایطی پیش آمده‌است؟
- نمی‌دانم، ولی مهم این است که نوحه‌گری در ایران صرفاً به‌خاطر بیان واقعه و تفهیم آن در ذهن مخاطب بوده و اساس آن بر ریتم نبوده و بر لحن است، حتی در جاهایی از سکوت بهره‌می‌برده‌است و می‌دانیم سکوت درآیین‌های سینه‌زنی ایران وجود داشته‌است. جاهایی سکوت می‌کنند و سینه نمی‌زنند، گوش می‌دهند، هم آوایی می‌کنند و بعد دوباره شروع به سینه‌زدن می‌کنند، مانند سبکی که در بوشهر، یزد و خیلی جاهای دیگر ایران وجود دارد. ولی الان این شیوه‌ها را به کار نمی‌برند و متأسفانه به روزگاری افتاده‌ایم که همه فکر می‌کنند باید از ریتم‌های خارجی استفاده کنند. مرز بین نوحه‌گری و ترانه دارد از بین می‌رود.
- در شرایط ناپسامانی که به وجود آمده‌است چه کسانی، چه کاری باید انجام دهند؟

من در طی این سال‌ها بارها گفته‌ام که آوازهای مذهبی سنتی و آیینی ما باید وجهه دانشگاهی و علمی پیدا کنند، چون پیشینه آن‌ها دارای وجوه علمی است. بیش از ۳ هزار رساله درباره موسیقی ایران نوشته شده است. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری درباره این قضیه کاملاً بی‌تفاوت است، برای اینکه بیشتر کسانی که دارند برای فرهنگ‌سازی در جامعه تصمیم می‌گیرند، هنر را فقط در جلوه‌های غربی آن می‌بینند و با نگاه ایرانی به آن نگاه نکرده‌اند.

نمایشی با محوریت زنان عاشورا

اجرای سوگ خوانی «آینه‌بندان» در مشهد

نمایش‌های آیینی فقط به روایت تاریخی واقعه‌های مذهبی، بدون در نظر گرفتن ساختار روایی و محتوایی خوب می‌پردازند.

- نمایش آیینی نیازمند حمایت خیران است

رضوی یکی دیگر از چالش‌های نمایش آیینی را اقتصاد هنر برمی‌شمرد و می‌گوید: بسیاری از افرادی که در راه دین نذر کرده‌اند و کمک خرج هستند، به نمایش آیینی نگاه مثبتی ندارند. آن‌ها بیشتر بر این باورند که

چند نفر از اجرای گروه نمایش موسیقی نواحی، آموشن عطارلو

در ۴۵ سال گذشته هم اهمال‌های فراوانی کرده‌اند و هیچ کاری برای ایجاد رشته‌هایی در زمینه هنرهای آیینی و سنتی انجام نداده‌اند، فقط حرف خودشان را زده‌اند. من بر این باورم که آوازهای مذهبی ما یا به‌طور کلی موسیقی ردیف و دستگاه ما باید رشته دانشگاهی بشود. خارجی‌ها بیشتر از ما به آوازهای ما اهمیت می‌دهند. فرانسه تاکنون نشان‌های شوالیه و لژیون دونور را به چند هنرمند ایرانی در این زمینه داده‌است. آواز ایرانی این قدر که در آنجا مهم است، برای خودمان اهمیت ندارد و این جای تأسف دارد. متولیان امور فرهنگی تا به امروز می‌توانستند دکتری آواز ایرانی یا حداقل کارشناسی آن را ایجاد کنند که نکرده‌اند. استاد‌های پیشکسوت آواز یکی‌یکی دارند سر بر زمین می‌گذارند و از دنیا می‌روند، درحالی‌که جوان‌ها آن‌ها را نمی‌شناسند. مشکل اینجااست که اهمال دستگاه‌های فرهنگی به‌ویژه وزارت علوم درحوزه

هنرهای آیینی، سنتی و مذهبی ما بسیار زیاد است. نمی‌دانم چه کسی، کجا و کی باید به فکر راهکار باشد. شورای انقلاب فرهنگی هم در این زمینه منفعل بوده است. به این شکل که دارد پیش می‌رود ۱۰ سال دیگر شاهد نوحه‌هایی به سبک موسیقی دیسکویی هم خواهیم بود و حرف ما نیز به جایی نمی‌رسد، همین‌طور که الان نشانه‌های آن را داریم می‌بینیم.

- شما تحقیقات گسترده‌ای روی نواحی بومی خراسان انجام داده‌اید. چقدر می‌توان با نگاه نوبه این ظرفیت‌ها، از آن‌ها در موسیقی عاشورایی بهره‌برد؟
- اقوام شیعه و سنی در خراسان برای محرم آیین‌های خاص دارند. مثلاً در جنوب خراسان در روز اول محرم آیینی به نام صلات خوانی دارند. در این آیین بعد از نماز صبح روز اول محرم به اتفاق سیدها و بزرگان مذهبی بالای مسجد یا درگاه امام‌زاده می‌روند و شروع می‌کنند به ذکر گفتن و محشم خوانی، یا اهل سنت تابیاد در دهه اول از مشهدریزه به سمت یکی از مزارات منطقه می‌روند و آواها و ذکرهایی را می‌گویند. سینه نمی‌زنند ولی پابره‌نه می‌روند، نذر می‌دهند و آوازهای مذهبی خاص خودشان را می‌خوانند، حتی محشم‌خوانی می‌کنند. یک نسخه خطی هم دارند که خودشان به آن «زلی‌خرانی» می‌گویند که شبیه «خرائن‌الاشعار» است. مناطق دیگر هم شکل‌های اجرایی خاصی از سینه‌زنی یا زنجیرزنی دارند، مثل زنجیرزنی ترک‌های بجنورد یا سینه‌زنی‌های ذکری در مشهد. نوعی از نوحه‌گری را در مشهد داریم که میراثی از مرحوم شیخ آذر است و تعداد خیلی کمی از آدم‌هایی که آن را اجرا

می‌کنند زنده‌اند و بیشترشان از دنیا رفته‌اند. یا مکتب شبیه‌خوانی سبزوار، نیشابور و کاشمر و خاندان‌هایی مانند خانواده گودآسیایی‌ها و رجب‌زاده که در این شهرستان‌ها وجود دارند و به‌صورت میراثی در طول تاریخ این هنر را حفظ کرده‌اند. منطقه بهار که الان جزو شهر مشهد شده است، گروه‌های شبیه‌خوانی داشت که مرحوم محسن مصطفی‌زاده ماه‌ها بین آن‌ها گشته و نسخه‌های نابایی از تعبیه‌ها را پیدا کرده بود که خیلی مهم‌اند. در هنر شبیه‌خوانی، تعبیه غیر از واقعه و مجلس است. مصطفی‌زاده توانست براساس این یافته‌ها مقالاتی هم بنویسد ولی عمرش کفاف نداد که به‌صورت کتاب آن‌ها را چاپ کنند. به‌رحال ناگفته‌ها و نانوشتنه‌های فراوانی درباره هنرهای مختلف آیینی خراسان وجود دارد که کمتر به آن‌ها پرداخته شده‌است.

- به نظر شما ظرفیت‌های بومی خراسان آن قدر گسترده هست که برای سامان‌دهی شرایط کنونی موسیقی عاشورایی بتوانیم به این ظرفیت‌های بومی برگردیم؟
- باید نگاهی دقیق داشته باشیم. پژوهشگاه میراث فرهنگی استان در دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ در این زمینه کارهای خوبی انجام داد، ولی بعد از آن فعالیتش کم شد. استاد‌هایی مانند مهدی سیدی را که این همه سال روی فرهنگ مردم در خراسان کار کرده، یا محمدرضا خزاعی را که روی داستان‌های کهن خراسان کار کرده است داریم که وجودشان غنیمت است. چقدر از تجربیات این افراد برای اینکه وضعیت هنرهای سنتی و مذهبی را به سامان برسانند بهره گرفته‌اند؟ الان هم می‌توانند از این ظرفیت‌ها استفاده کنند. من می‌دانم که جامعه‌هنرمندان خراسان آماده و تشنه گوشه‌چشمی است تا با جان‌ودل برود و کار کند، ولی متأسفانه حمایت جدی و برنامه دقیقی وجود ندارد.
- در این باره کار‌های جدید خیلی کمتر صورت گرفته و بیشتر بازتولید کارهای قبلی منتشر شده‌است. نقش هنرمندان و اهنگ‌سازان و موسیقی‌دان‌ها چیست؟

در خراسان کم نداریم آدم‌هایی را که روی این موضوع کار کرده‌اند، مانند آقایان حق دوست، انفرادی، جلیل شریعتمدار، ذبیحی و کیان منش. همه آن‌ها دارند کار می‌کنند. فکر نکنید کاری انجام نشده است. همه آن‌ها تاکنون هر کاری که انجام داده‌اند، دلی بوده است. اگر حمایت‌ها جدی و بابرنامه باشد، کار بهتر انجام و به تولیدات این هنرمندان افزوده می‌شود.

تهیه شده است.

- نمایش آیینی از هنر جدا نیست

وی خلأ و نبود محتوای هنری در نمایش‌های آیینی را یکی دیگر از چالش‌های پیش روی این نوع نمایش می‌داند و شرح می‌دهد: گاهی برخی از هنرمندان این نوع نمایش را جدا از هنر می‌دانند، البته با توجه به اینکه گاهی هیچ دید هنری درباره محتوای برخی از نمایش‌ها وجود نداشته است، این انتقاد هنرمندان کاملاً بجا و درست است، اما این نگاه باید به‌تدریج اصلاح شود. رضوی در ادامه می‌گوید که برای جبران این چالش‌ها و خلأ‌ها در حوزه نمایش آیینی یک گروه پانزده‌نفره زیر نظر اساتید حوزوی تشکیل داده‌است تا موضوع نمایش را متناسب با جامعه نگارش و تدوین کنند.

وی اضافه می‌کند: ناگفته‌باقی‌نماند که در طی سال‌های اخیر، با همکاری ارشاد موفق شدیم بسیاری ادارات و ارگان‌ها برای کمک مجاب و کمی از این خلأ اقتصادی را جبران کنیم. رضوی در بخشی دیگر از صحبت‌هایش می‌گوید: در حوزه محتوایی نیز بر آن شدیم که متن را به نویسندگان مطرح استان و حتی کشور نشان دهیم تا با نگاهی هنری آن را نقد کنند. از طرفی دیگر سعی کردیم گروه کارگردانی قوی و عوامل فنی را جمع‌آوری کنیم تا کاری‌قوی‌برای نمایش ارائه‌دهیم. وی درباره حمایت‌هایی که در مشهد از نمایش‌های آیینی صورت می‌گیرد، اذعان می‌کند: در سال‌های اخیر اتفاقات مثبتی در راستای تولیدنمایش‌های آیینی صورت گرفته که تحسین‌برانگیز بوده است، اما کافی نیست. امید است در روزگاری نزدیک شاهد اتفاقاتی مثبت در حوزه نمایش‌های آیینی باشیم.

ایستگاه خبر

رونمایی اثر فیلم‌ساز مشهدی در «عمار»

فیلم کوتاه «شفیق»، ساخته فیلم‌ساز مشهدی، برای رونمایی در جشنواره ملی فیلم «عمار» آماده می‌شود. به گزارش شهرآرا به نقل از روابط عمومی پروژه، رضا تقی‌زاده، نویسنده و کارگردان فیلم کوتاه «شفیق»، درباره تولید این اثر بیان کرد: آخرین اثرم

فیلم «شفیق» بود که تقریباً شش ماه پیش مرحله پیش تولید آن آغاز شد و در اواسط اسفندماه ۱۴۰۱ مرحله تولیدمان به پایان رسید. اکنون «شفیق» مرحله آهنگ‌سازی و پس تولید را طی می‌کند. قرار است در پایان سال این فیلم در جشنواره «عمار» اکران شود و بعد از آن در کنار نمایش در پلتفرم «عماریار» و چند پلتفرم دیگر، قصد داریم «شفیق» را برای بخش به‌شبکه‌بک‌بسیاریم. تقی‌زاده گفت: این فیلم درباره شهدای اغتشاشات اخیر مشهد، حسین زینال‌زاده و دانیال رضازاده، است و همچنین از سردار سلیمانی نیز در این اثر یاد شده است. «شفیق» در قالب فیلم کوتاه تولید شده است و ژانری اجتماعی دارد. وی افزود: «شفیق» اولین فیلم رسمی ایرانی خواهد بود که از فناوری هوش مصنوعی استفاده کرده است و همچنین ما برای اولین بار در یک فیلم با قالب کوتاه در تیتراژ و آواهای موزیک متن، از چهار خواننده استفاده کرده‌ایم.

تماشاخانه

«رؤیای بوشاسپ دراز دست» روی صحنه تئاتر

نمایش «رؤیای بوشاسپ دراز دست»، به نویسندگی آتوسا ریگی و کارگردانی رامین رخ‌فرزوز از دوشنبه، ۹ مردادماه، ساعت ۱۸، در پردیس مستقل مشهد روی صحنه می‌رود. در این اثر دلپره‌آور و فانتزی هفتاد دقیقه‌ای، مهسا ستوده‌نژاد،

دریا تاجی‌رودی، پرستو عدالتی و عرفان شیرنگی بازی می‌کنند. در خلاصه داستان این نمایش آمده است: «ما همه در رؤیا به سر می‌بریم، اما گاهی کابوس‌ها به رؤیاها دست‌درازی می‌کنند. در اسارت رؤیا و هراس از دست دادن‌ها، برای زندگی می‌جنگیم.»

اجرای «زن» در فرهنگ‌سرای ترافیک مشهد

نمایش «زن»، به نویسندگی محمد رضا گلچین و جلیل نظافت و کارگردانی محمدرضا گلچین از دهم مردادماه، ساعت ۲۰، در فرهنگ‌سرای ترافیک مشهد روی صحنه می‌رود. در این نمایش که کاری از گروه نمایش پویا است، سید علی موسوی، امیرحسین ملک، پریا صفایی، دانیال راستین، مسعود سازمند، سید مصطفی ظریف، تکتم خدیوی و حدیث خسروی به ایفای نقش می‌پردازند و نسرين دادگر، حدیث عدالتجو، سید ایلیا قریشی و رضا نجفی به عنوان صداپیشه حضور دارند.

چارسوق هنر

ادای احترام «از سرگذشت» به قرآن کریم

برنامه تلویزیونی «از سرگذشت»، در پی هنک حرمت قرآن کریم در کشورهای اروپایی در قسمت جدید خود به روایت داستان برگزیده مسابقات قرآن عربستان می‌پردازد. به گزارش ایسنا، ویژه‌برنامه «از سرگذشت» با اجرای علی اکبر قلیچ،

پخش خود را در حالی ادامه می‌دهد که در تازه‌ترین قسمت خود و در واکنش به اهانت برخی کشورهای اروپایی به قرآن کریم، روایت یونس شاهرادی، قاری قرآن، را پخش می‌کند. «از سرگذشت» دوراهی‌های زندگی افراد را روایت می‌کند، مجالی را که یک تصمیم می‌تواند شکل زندگی یک انسان را تغییر دهد و او را به چالش بکشد. این برنامه‌گفت‌وگومحور به‌کارگردانی محمد پیوندی ویژه ایام محرم ساعت ۲۱:۳۰ از شبکه نسیم پخش می‌شود و تا پایان ماه صفر روی آنتن خواهد بود.

پخش ۲ سریال جدید از شبکه تماشا

هم‌زمان با دهه دوم ماه محرم، مجموعه‌های «بیدا» و «بیگانه‌ای با من است» از شبکه تماشا پخش خواهد شد. به گزارش ایرنا، سریال «بیدا» به‌کارگردانی حسن میرباقری هم‌زمان با دهه دوم محرم هر شب ساعت ۲۳ روی آنتن می‌رود. سریال «بیدا» هر روز ساعت ۲۳ پخش خواهد شد و بازپخش آن نیز ساعت‌های ۵ و ۱۱ روز بعد خواهد بود. همچنین با اتمام مجموعه «شب دهم» مجموعه تلویزیونی «بیگانه‌ای با من است» به‌کارگردانی احمد امینی هر روز ساعت ۱۸ از شبکه تماشا پخش و ساعات ۱۲، ۶ و ۲۴ بازپخش خواهد شد.